

politično, literarno in glasbeno zgodovino, temu pa se pridružujejo knjižnice, arhivi, raziskovalne institucije v Celju, Ljubljani, Mariboru in na Dunaju ter najrazličnejši krajevni in družinski viri: pisma, dnevniki, uradni akti, spomini, časopisje, ustna in zabeležena pričevanja družinskih članov, dokumenti, ki so jih prepustili piscu, fotografije – nekatere so našle pot tudi v publikacijo.

Ipavci so odlično delo, ki ga bodo z veseljem vzeli v roke ljubitelji šentjurske pokrajine, ki je tudi dom avtorja, ki ga bodo z veseljem vzeli v roke ljubitelji glasbe in naše kulturne preteklosti. Pisano je živo in prijetno, polno raznovrstnih pogledov in vrednotenj, s katerimi se seveda včasih tudi ne strinjamo. Polno je duhovitih domislic, med katerimi naj tu omenim samo eno, sodbo o vplivnosti žensk v zgodovini. Ta vplivnost je bila, kakor pravi Grdina najvišja v 18. stoletju, v času Marije Terezije, Katarine II. in markize Pompadour, potem pa so se morale sprijazniti z zmanjšanjem svoje vloge. »Šele doba telefona bo spet nekoliko povečala moč lepšega spola« (str. 7).

Ko beremo Ipavce, moramo imeti pred očmi tudi to, da je dr. Grdina bistveno pripomogel k zmagoviti poti Princeze Vrtoglavke, glavnega dela Josipa Ipavca, ki je 29. novembra 1997 doživela krstno predstavo v Mariboru, potem ko ji je dal po motivih izvirnega libreta Mare Berksove prav on novo besedilo.

Študija o Ipavcih je bila skoraj v isti obliki in vsebini, kakor jo ima v knjigi, predložena kot disertacija ljubljanski filozofski fakulteti. Naslov je nekoliko drugačen: Zgodovinske podobe meščanske kulture na Slovenskem Štajerskem v XX. stoletju (na primeru družine Ipavec). Pred komisijo Vasilij Melik, Jože Sivec, Peter Vodopivec in Janez Cvirn je bila obranjena 19. decembra 2001. Tako je dr. Igor Grdina svojemu prejšnjemu slovenističnemu doktorskemu naslovu (1994) pridružil še drugega, zgodovinskega.

Vasilij Melik

Brennpunkt Mitteleuropa : Festschrift für Helmut Rumpler zum 65. Geburtstag. Ur. Ulfried Burz, Michael Derndarsky, Werner Drobesch. Klagenfurt : Carinthia, 2000. 688 strani.

Ob 65. letnici celovškega univerzitetnega profesorja dr. Helmuta Rumplerja je v redakciji treh njegovih učencev in sodelavcev izšel zbornik, ki na skoraj sedemsto straneh prinaša 43 razprav jubilarntovih kolegov iz znanstvenega sveta Avstrije (28 prispevkov), Nemčije (5), ZDA (2), Velike Britanije (1), Madžarske (2), Češke (2) in Slovenije (2), tabula gratulatoria ima 145 imen iz različnih držav Evrope in ZDA, pa tudi seznam tistih, ki so omogočili natis te obsežne knjige, kaže kakšen ugled prof. Rumpler uživa v Avstriji in še posebej na Koroškem.

Z naslovom Brennpunkt (žarišče, fokus) Mitteleuropa so uredniki lapidarno poudarili področje znanstvenega ukvarjanja Helmuta Rumplerja, ki je z nekaj razpravami sicer posegel tudi v starejša obdobja, drugače pa je ostal zavezan proučevanju zgodovine 19. in 20. stoletja. Rezultat raziskovanj je impozantna bibliografija, ki navaja 9 monografij, 114 razprav, 48 recenzij, 26 uredniških del (ti podatki so pač zastareli, ker jih povzemam po objavljeni bibliografiji v tem zborniku, ki pa je zaključena z avgustom 2000). Zbornik je razdeljen na pet tematskih področij. Uredniškemu uvodu, predstavitvi jubilaranta izpod peresa Fritza Fellnerja in Claudije Fräss-Ehrfeld ter bibliografiji najprej sledi prvi sklop razprav, ki so namenjene teoriji zgodovine in zgodovinopisju. Tržaški arhivist *Pierpaolo Dorsi* ocenjuje pomen arhiva družine Thurn-Taxis iz gradu Devina za avstrijsko in regionalno zgodovino, *Jan Havránek* iz Prage govori o poskusih sinteze češke zgodovine v razmerju med politiko in raziskovanjem. *Peter G. Tropper* iz Celovca je obdelal tehniko zgodovinskega raziskovanja v začetku 18. stol. na primeru Chronicon Gotwicense (samostana Götweig), *Fritz Fellner* iz Salzburga je ocenil delo Huga Hantscha pri diskusiji o avstrijski zgodovinski zavesti, *Ulfried Burz* iz Celovca se je posvetil vprašanju vojne krivde v Avstriji kot problemu iskanja identitete in samozanikanja. *Elmar Lechner* iz Celovca pa je predstavil Hermanna Braumüllerja kot zgodovinarja koroškega šolstva in pedagogike. *Werner Berthold* iz Leipziga razpravlja o napredku kot problemu in njegovi problematiki, *Hartmut Zwahr* iz Leipziga pa objavlja svoje dnevniške zapise iz začetka novembra 1989, ko se je začel konec NDR.

Najobsežnejši je drugi sklop razprav, ki nosi naslov Začetek in konec habsburške historije. Začenja ga *Günther Hödl* iz Celovca, ki govori o elementih deželne zavesti v poznem srednjem veku. *Johann Reiner* iz Innsbrucka se posveča poroki španske infantinje Isabelle z nadvojvodo Albrechtom leta 1598/99, dolgoletni direktor inštituta za evropsko zgodovino v Mainzu *Karl Othmar Frh. von Aretin* se je posvetil

Sv. rimskemu cesarstvu po 1648 kot primeru vakuumu politične moči v srednji Evropi. *Grete Klingenstein* iz Gradca je opisala dunajsko dvorno komercialno komisijo 1719–76, *JiYi KoYalka* iz Prage pa piše o češkem avstrijstvu v 19. stol. *Werner Drobesch* iz Celovca je napravil primerjavo med Trstom in Usti nad Labem v letih 1815 do 1914 glede na gospodarsko modernizacijo in razvoj meščanstva v perifernih centrih. *Michael Derndarsky* iz Celovca je vzel v kritičen premislek kromeriško ustavo, *Éva Somogyi* iz Budimpešte se ukvarja z ogrskim ministrstvom na Dunaju v času dualizma. *Peter Urbanitsch* z Dunaja razpravlja o razmerju državne oblasti do političnih društev in strank, *Friedrich Gottas* iz Salzburga pa primerja Nemce v Transilvaniji s tistimi iz Spiša (Zips). *Alfred Ableitinger* iz Gradca se je posvetil krizi političnega sistema v Cislajtani v letih 1898 do 1900, *Lothar HQbelt* z Dunaja pa govori o konservativni in krščansko-socialni stranki konec 19. stol., medtem ko *Peter Broucek* z Dunaja razpravlja o vojaških aspektih v monarhiji do oktobrskega manifesta cesarja Karla oktobra 1918.

Tretji sklop razprav nosi naslov Srednja Evropa v žarišču politike. Ta sklop uvaja razprava *Klaus Hildebranda* iz Bonna o pax Britannica in Prusiji v letih 1865 do 1870, tej razpravi sledi prispevek *Istvána Dioszégija* iz Budimpešte o mestu Bosne in Hercegovine v zunanjepolitičnih predstavah grofa András-syja. *Janko Pleterski* je prikazal zunanjepolitične stike Slovencev v letih 1903 do 1918, *Solomon Wank* iz Lancastera v Pennsylvaniji je dal nekaj psiholoških notic k življenjepis grofa Aehrenthala. *Francis Roy Bridge* iz Leedsa je opisal stališča Aehrenthala, Izvoljskega in Greya do aneksije Bosne in Hercegovine. *Horst Hasellsteiner* z Dunaja je prikazal srbski koncept reševanja nacionalnega vprašanja na Ogrskem kot ga je predlagal M. Polit-Desančić leta 1861 v listu Ost-und West in ki je bil podoben švicarski rešitvi, *Wolfdieter Bihl* z Dunaja pa razpravlja o nemški politiki glede Turkestana med prvo svetovno vojno.

Četrty razdelek se imenuje Kaleidoskop 20. stoletja. Tu je najprej razprava žal pokojnega *Richarda G. Plaschke* z Dunaja o slovaški vstaji 1944, *Dušan Nečák* je opisal Hallsteinovo doktrino, *Arnold Suppan* z Dunaja pa je prispeval kronologijo dogajanj v vzhodni srednji in jugovzhodni Evropi v letih 1985 do 1992. *Dieter A. Binder* iz Gradca je predstavil zanimive observacije Karla Krausa in Josepha Rotha o političnih dogajanjih v Avstriji. *Robert Kriechbaumer* iz Salzburga je opisal Landbund, *Herbert Matis* z Dunaja pa kaj se je zgodilo v Creditanstaltu-Wiener Bankverein po anšlusu. *Robert D. Billinger ml.* Iz Severne Karoline je pripravil prispevek o avstrijskih vojnih ujetnikih v ZDA v letih 1943–46, *Ernst Hanisch* iz Salzburga pa je opisal dekristijanizacijo in elemente avstrijske družbene strukture v drugi republiki.

Zadnji sklop razprav je namenjen obravnavam zgodovine šolstva, cerkve in kulturnih dogajanj. *Gerald Grimm* iz Celovca je prispeval razpravo o diskusiji o reformi gimnazije v letih 1838 do 1848, *Ernst Bruckmüller* z Dunaja obravnava promemorijo Alfonsa Dopscha iz leta 1907 o osnovah, po kakršnih naj bi se pisali učbeniki za zgodovino za višje razrede srednjih šol. *Erich Leitner* iz Celovca piše o celovških kapucinih, ki so najstarejši meniški red v Celovcu, *Maximilian Liebmann* iz Gradca razpravlja o manifestu iz Mariazell, ki je nastal kot priprava za 1. avstrijski katoliški shod po drugi svetovni vojni maja 1952. *Herwig Wolfram* z Dunaja je svojo razpravo posvetil času, ki ga imenujemo poznootonski in zgodnjesealijski, torej prvi polovici 11. stol., in se posveča temi, kako je izobrazba vplivala na kariere nekaterih visokih cerkvenih dostojanstvenikov v Nemčiji. *Holger Afflerbach* iz Düsseldorfa je prispeval zadnjo razpravo k tej obsežni publikaciji, in sicer je obravnaval vpliv predstav o Atlantskem oceanu na Kolumbova potovanja. Vsekakor smo dobili lep zbir zanimivih in tehtnih razprav, od katerih jih je veliko zanimivih tudi za slovenskega bralca.

Kratek oris Rumplerjeve dosedanje znanstvene poti ne bo odveč tudi za slovenske bralce. Rojen je bil 12. septembra 1935 na Dunaju, tu je tudi študiral zgodovino in germanistiko, 1963 je doktoriral pri Hugu Hantschu s temo »Max Hussarek, Nationalitäten und Nationalitätenpolitik in Österreich im Sommer des Jahres 1918« (izšla 1965). Leta 1963 je postal asistent na dunajski univerzi pri Friedrichu Engel-Janosiju, dobil Humboldtovo štipendijo in se izpopolnjeval ter zbiral gradivo v Nemčiji, Italiji in tudi v Sarajevu ter se leta 1973 habilitiral pri Heinrichu Lutzu s temo »Die deutsche Politik des Freiherrn Friedrich von Beust 1848–1850. Zur Problematik mittelstaatlicher Reformpolitik im Zeitalter der Paulskirche« (izšla 1972). Leta 1975 je postal profesor za novejšo in avstrijsko zgodovino na univerzi v Celovcu, kjer predava še danes. Leta 1990 je dobil avstrijsko državno nagrado Karla von Vogelsanga, l. 1993 je postal dopisni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, l. 1995 redni član avstrijske akademije znanosti. Med monografijami je poleg navedenih dveh omeniti še vsaj »Das Volksmanifest Kaiser Karls vom 16. Oktober 1918. Letzter Versuch zur Rettung des Habsburgerreiches«, 1966 in pa 8. zvezek Österreichische Geschi-

chte pod naslovom »Ein Chance für Mitteleuropa. Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie 1804-1914«, ki je izšla 1997. Za pomembno izdajo virov pod naslovom »Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848-1918« je napisal uvodni zvezek in uredil še 13 zvezkov.

Tesne vezi pa vežejo Helmuta Rumplerja tudi s slovenskimi zgodovinarji, saj si je vseskozi trudil navezati stike z njimi. Tako je bil stalni udeleženec na srečanjih avstrijskih in jugoslovanskih oz. kasneje le slovenskih zgodovinarjev v okviru zgodovinske komisije obeh držav. Leta 1980 je organiziral odmevni simpozij ob 60-letnici koroškega plebiscita, sodeloval pri simpoziju in zborniku Zgodovina Nemcev na področju današnje Slovenije 1848-1941, I. 1994 pa pri simpoziju Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564-1628, če omenim le najvažnejše, saj je sodeloval še pri številnih drugih. Leta 1993 je en semester tudi predaval na oddelku za zgodovino FF v Ljubljani, vabil pa je tudi slovenske zgodovinarje, da so predavali v Celovcu in sodelovali v njegovih seminarjih. Nekaterim slovenskim študentom je omogočil krajše ali daljše študijsko bivanje v Avstriji in so pri njem lahko opravljali magistrirje ali doktorate. Tisti, ki smo imeli priložnost sodelovati z njim, ga poznamo kot ljubeznivega, na moč zgovornega in na diskusijo vselej pripravljenega sogovornika, ki z naklonjenostjo spremlja naše delo in ki je s simpatijami gledal tudi na proces osamosvajanja Slovenije, kar ni bila ravno samoumevna drža. Zaradi vsega tega je bil tudi izvoljen za dopisnega člana SAZU, kot sem že omenil. Ob čestitkah za jubilej si želimo takšnega sodelovanja tudi še naprej.

Franc Rozman

L. S. Dubin, *The Port Jews of Habsburg Trieste. Absolut Politics and Enlightenment Culture*. Stanford : University Press, 1999. 335 strani; T. Catalan, *La comunità ebraica (1781–1914). Politica società cultura*. Trieste : Lint, 2000. 372 strani; S. Bon, *Gli ebrei a Trieste. Identità, persecuzione, risposte*. Trieste : Lint, Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli – Venezia Giulia, 2000. 375 strani.

V kozmopolitskem jedru nastajajočega tržaškega emporija so Judje že v prvi polovici 18. stoletja odigrali pomembno trgovsko in finančno vlogo. Dunajska oblast – pobudnica pristaniškega razvoja, je v do takrat gospodarsko nerazvitem obmorskem naselju s posebnimi privilegiji in verskimi svoboščinami spodbujala priselitev podjetniške elite. V merkantilistični eri so Habsburžani zaznali gospodarski presežek multikulturnega in večverskega okolja. Prepričali so se, da je za gospodarstvo monarhije in še posebej za gospodarsko bodočnost Trsta potreben finančni potencial verskih in etničnih diaspor. Čas je pokazal, da so bili za razvoj tržaške trgovine nadvse pomembni še posebej judovski trgovci, ki so se ukvarjali z mednarodno trgovino in so imeli veliko izkušenj na kreditnem področju.

Ameriška zgodovinarica Lois S. Dubin, ki je sledila razvoju judovske skupnosti v Trstu v 18. stoletju, se je osredotočila na spremembe, ki so jih tržaški Judje doživeli v času odmiranja stanovske družbe in uveljavljanja prosvetljene habsburške absolutistične politike. Država, ki je bila v Trstu pobudnik gospodarskega razcveta, je s posamičnimi patenti in edikti, zagotovila svobodo gospodarsko koristnim posameznikom in skupinam, ki so se v pristo luko priselili z delovnimi izkušnjami in kapitalom. Ko je šlo za gospodarsko korist Trsta in cesarstva nasploh, je tudi globoko verna Marija Terezija bila pripravljena pozabiti na primat katolištva. Pragmatičina vladarka je bila v splošno dobro pripravljena podpreti tudi Jude, ki so se ukvarjali po njenem s pregrešnimi dejavnostmi. Zaščitila jih je s posebno diplomo in jim dodelila samoupravo, s katero je judovskim glavarjem prisodila popoln nadzor nad civilnim in verskim življenjem tržaške judovske skupnosti.

Privilegije, ki jih je v 18. stoletju pridobila tržaška judovska skupnost, Dubinova razume kot eno od temeljnih sredstev merkantilističnega poseganja prosvetljenih vladarjev. Modernizacija države je zahtevala odpravo tradicionalnih spon in vzpostavitev novega odnosa med posameznikom in državo. Ob tem avtorica opozarja, da je udejanjanje merkantilističnih načrtov dvora naletelo na ostro nasprotovanje podanikov. Denimo, v Trstu so jim nasprotovali tržaški patriciji, ki so z veliko nenaklonjenostjo spremljali razvoj tržaškega emporija in porast kozmopolitske srenje v njem.

Svoboščine, ki so jih že sredi 18. stoletja uživali v Trstu Judje, ki so se lahko s posebnim dovoljenjem